

Бранислав Шошкић

НЕКА ПИТАЊА САВРЕМЕНЕ ЕКОНОМСКЕ МИСЛИ

I

Савремена академска економска теорија на Западу налази се у кризи. О њој говоре и њени најеминентнији представници. Познати енглески професор са Кембричког универзитета, лијевокејнсијански економиста, који покушава да приближи учење Маркса и Кејнса, Џоана Робинсон чак је свом почасном уводном предавању на недавној годишњој сесији Америчког економског удружења дала наслов „Друга криза економске теорије“.¹

Садашња криза није, наравно, друга криза у историји не-марксистичке економске мисли. Њих је било више. Она је, међутим, друга озбиљна криза за посљедњих неколико деценија. Прва је била тридесетих година овога вијека у вријеме велике економске кризе, депресије и масовне незапослености.

Неокласична маршалијанска, односно ортодоксна економска теорија није могла да пружи прави одговор на економске проблеме тога доба. А ти проблеми су били друштвено-економског карактера, од изузетног друштвеног и политичког значаја. Она је као основни задатак економске науке истицала алтернативну алокацију ријетких ресурса. Она је као одговор на дубоки пад привредне активности, на привредни застој и масовну незапосленост, истицала сувише високе најамнине.

Разне школе економске мисли су у току неколико деценија прије првог свјетског рата проповијedale са великим самопоуздањем доктрину *laissez-faire* и позитивне ефекте слободног дјеловања тржишних снага. Та доктрина, која је полазила од Сејвог² закона тржишта, као своје претпоставке, сматрала је

¹ Joan Robinson, *The Second Crisis of Economic Theory*, The American Economic Review, Papers and Proceedings, May 1972.

² Jean Baptiste Say, *Traité d'économie politique*, 1803. Та је доктрина изложена код Џона Стјуарта Мила, Рикардовог интерпретатора. John Stewart Mill, *Principles of Political Economy*, књ. III, гл. XIV, 2.

Њу налазимо у једном ранијем раду Алфреда Маршала. Alfred Marshall, *Pure Theory of Domestic Value*, стр. 34.

да је слободно дјеловање тржишта довољно да обезбиједи привредну равнотежу, и то оптималну равнотежу, на нивоу пуне запослености. Отуда и закључак о непотребности активне државне економске политике. Од државе, нарочито у земљама енглеског говорног подручја, једино се тражило да осигура слободну трговину и уравнотежени буџет. Та доктрина, по којој приватно предузетничка тржишна привреда сама по себи обезбјеђује привредну равнотежу и пуну запосленост, није могла да надживи потпуни колапс те привреде тридесетих година овог вијека.

Велика економска криза, привредни застој и масовна незапосленост, потенцирала је велику кризу неокласичне ортодоксне економске теорије. Из те кризе је настала кејнсијанска економска анализа. Другим ријечима, кејнсијанска „револуција“ је била излаз из дубоке кризе у коју је запала ортодоксна неокласична економска теорија.

Овдје треба имати у виду неколико момената. Кејнс³ не даје нека нова радикална рјешења проблема вриједности, односно цијена и расподјеле, којима се углавном искључиво бавила ортодоксна економска теорија. Њега та питања нијесу много интересовала. О Кејнсовој економској анализи се не може говорити као о „надградњи“ у односу на претходну ортодоксну економску теорију. Оно што даје основа да се може говорити о кејнсијанској „револуцији“ састоји се у томе што Кејнс напушта традиционалне микроекономске проблеме (вриједност, односно цијену, и расподјелу, односно дохотке друштвених класа) и за предмет свог изучавања узима макроекономске проблеме, тј. укупну производњу, запосленост и стабилизацију, прије свега проблеме укупне запослености. Он, попут Маркса,⁴ одбацује Сејов закон тржишта и оспорава могућност тржишта да увијек обезбиједи привредну равнотежу и пуну запосленост радне снаге и осталих фактора производње. Отуда и неопходност за активном интервенционистичком економском политиком ако се хоће да обезбиједи прије свега стање релативно пуне запослености. Владе савремених капиталистичких земаља су прихватиле као своју одговорност да одрже „високи и стабилни ниво запослености“. На то је доминантно утицала и способност планских привреда да обезбиједје стање пуне запослености.

При том треба имати у виду да је Кејнс, поред инструмената монетарне и фискалне политике, вјеровао у неопходност опште друштвене контроле инвестиција ради постизања и одржавања пуне запослености без инфлације.

Док је криза ортодоксне политичке економије тридесетих година овога вијека настала — по ријечима Џоане Робинсон —

³ John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1936.

⁴ Карл Маркс: *Капитал*, Београд, „Култура“, 1947, св. 1, стр. 440.

због краха теорије која није могла да одговори на питање нивоа запослености, ова садашња криза настаје због тога што теорија не узима у обзир садржај запослености.⁵

Супротстављајући се ортодоксној економској теорији, Кејнс је, наиме, доказао да јавни издаци могу повећати запосленост. Он је показао да повећане инвестиције, у било ком (корисном или некорисном) правцу, доводе до повећане потрошње и до повећане запослености. Искуство у току рата је то потврдило.

Међутим, није свеједно каква је структура јавних издатака. Штавише, кључно и кризно питање савремене кејнсијанске макроекономске анализе јесте: чему су намијењени јавни издаци, тј. каква се запосленост њима постиже? Јавни издаци намијењени корисним инвестицијама у домену благостања доводе до повећања укупне запослености. Исти ефекти у области запослености могу се постићи јавним издацима у наоружању, хладним и правим ратовима.

Кејнсијански економисти се залажу за веће јавне расходе, за буџетски дефицит. Они су истицали у први план само обим јавних издатака и повећање укупне производње и запослености. Свјесно или не, они су углавном занемарили питање структуре јавних издатака. Тако су довели до ситуације коју је до краја искористио војноиндустријски комплекс да се јавни издаци усмјере прије свега на ратну индустрију и наоружање. А то, по ријечима његових најближих следбеника, није био циљ Кејнса и његове политике јавних расхода. Он се уљуљкивао у сањарењу о једном свијету у коме би се инвестиције одржавале тридесетак година на нивоу пуне запослености и у коме би биле покривене све потребе у домену капиталне опреме, у коме би доходак од својине био укинут, а сиромаштво ишчезло и тако настао „дивинизовани живот“.⁶

Политика све већих јавних расхода довела је у развијеним капиталистичким земљама у послеријатном периоду до релативно пуне запослености, економског богатства, потрошачког друштва, али и до расипања ресурса на наоружање, праћеног хладним ратом и ратним интервенцијама. Привредни раст сам по себи, раст богатства једне земље, не доводи аутоматски до смањивања и нестанка сиромаштва. Технички прогрес мијења структуру радне снаге, смањујући могућност запошљавања неквалификоване радне снаге. Тако са повећањем укупног богатства долази не само до релативног већ, за одређене слојеве радничке класе, и до апсолутног осиромашавања. Проблем расподеле националног дохотка тако постаје једно од кључних питања на које савремена економска мисао на Западу није успјела да одговори. А то је „очито банкротство економске теорије која по други пут

⁵ Јоан Робинсон, исто, стр. 6.

⁶ Исто, стр. 6.

нема ништа да каже о питању које, како свакоме изгледа, изузев економисти, и те како тражи одговор“.⁷

Додатни вид кризе савремене кејнсијанске макроекономске доктрине јесте неспособност да се успјешно рјешава проблем истовремене незапослености и инфлације, који је посљедњих година постао нарочито актуелан, другим ријечима, да се обезбиједи пуна запосленост без инфлације, односно стабилност цијена без незапослености.

II

У савременој западној економској мисли (и анализи) можемо да говоримо о два главна тренда: о апстрактном, логичком, с једне стране, и о друштвено-економском и чак, условно говорећи, социолошко-историјском тренду или концепцији, с друге. Што се тиче првог дијела ове класификације (апстрактно-логичког тренда), може се говорити чак о „апстрактно-логичким теоријама“ и о „веома формализованим теоријама и моделима“. Међутим, ове теорије не можемо да повезујемо само са такозваном „чистом економијом“ пошто су многе апстрактно-логичке теорије и модели ван такозване „чисте економије“. Такође не можемо да идентификујемо први тренд са „ортодоксном“ економијом, која би обухватала неокласичну и неокејнсијанску теорију, поричући тиме имплицитно друштвено-економске аспекте (и чак друштвено-економске концепције) неокласичне и неокејнсијанске теорије. А друштвено-економски аспекти постоје код кејнсијанске, укључујући и неокејнсијанску макроекономску анализу.

Осим тога, „чиста економија“ није синоним „економике“ (economics) у англо-америчкој литератури. „Економика“ јесте синоним економске науке или економских наука и она обухвата не само економску теорију већ и економску политику и институционалне аспекте.

Израз „ортодоксна“ економија није адекватан ако се њим жели да обухвати и неокласична и неокејнсијанска теорија. Овај назив има много већу етимолошку оправданост ако га доводимо у везу са толико година неоспораваном и (на западним универзитетима) углавном прихваћеном маршалијанском, тј. неокласичном микроекономском теоријом прије тридесетих година.

Савремена економска литература се брзо развија, нарочито у послеријатном периоду. Не може се више држати корак са њеним развојем без специјализације у ужој области. Без ње се не могу постићи значајнија достигнућа у истраживању. Без специјализације ни ниво критичке анализе не може да буде довољно висок. Без ње ни наша класификација не може бити адекватна.

⁷ Исто, стр. 10.

Друштвено-економски аспекти постоје чак и у неокласичној микроекономској теорији. Неки су експлицитни, други имплицитни.

Узмимо само (главну претпоставку маргиналистичке и неокласичне микроекономске анализе) Сејов закон тржишта, који је прије сто година негирао Маркс, а исто тако и Кејнс, неколико деценија касније. Ова претпоставка показује имплицитно да је приватна, капиталистичка привреда хармонична и идеална, да има своје интерне уграђене регулаторе, да нема потребе за државном интервенцијом.

Узмимо теорију расподеле везану за поменућу претпоставку. Према њеним присталицама, расподела је хармонично и праведно ријешена. Свака класа прима оно што заслужује према ономе што улаже (факторе производње). Што се тиче доходака од имовине, ту има доста апологетике.

Погледајмо њихов став према штедњи и акумулацији и према проширеној репродукцији. За разлику од Кејнса, они су прокламовали штедњу од стране капиталистичке класе као друштвену врлину у свим периодима, тврдећи да само она може да обезбиједи средства за акумулацију и развитак привреде.

За њихов став према незапослености радничке класе типично је то да су порицали могућност масовне незапослености, допуштајући само структуралну, технолошку, односно сезонску незапосленост. За сваку другу незапосленост они сматрају одговорним раднике, као да радници не желе да прихвате ниже најамнине.

Помињем ових неколико друштвено-економских аспеката неокласичне економске теорије, који су, нарочито први и последњи, везани за кејнсијанску макроекономску анализу. Овај термин обухвата и неокејнсијанску макроекономску анализу.

Друштвено-економски аспекти су веома важна компонента кејнсијанске макроекономске анализе. Међутим, рјешења су овдје друкчија. Главну претпоставку неокласичне економије у погледу могућности тржишта да увијек постигне високу стопу економске активности и пуну запосленост без инфлације, кејнсијанска економија је одбацила.

Кејнсијанска економија је такође одбацила неокласично објашњење незапослености на основу одбијања радника да прихватају ниже најамнине.

Веома апстрактна Кејнсова теорија, коју су, касније, слиједиле кејнсијанске анализе, укључујући чак изградњу модела, показала се као теорија која у центар свога истраживања ставља веома практичне и акутне друштвено-економске проблеме: незапосленост, привредни раст и инфлацију.

Ове анализе су, поред тога, постале база за активну интервенционистичку економску политику: монетарно-кредитну, пореску и политику јавних расхода, које у току последњих година слиједе политика дохотка и цијена и политика радне снаге.

Ове политике су од највећег друштвено-економског и класног значаја.

Три главна циља кејнсијанске и неокензијанске макроекономске анализе и економске политике — привредни раст, запосленост и инфлација — нијесу неутрални економски проблеми, као што су то неки микроекономски проблеми. То су веома комплексни економски, друштвени и политички проблеми нашега доба, чије рјешавање или нерјешавање може да има далекосежне друштвене и политичке посљедице.

Чак и такви концепти као што су склоност штедњи и склоност потрошњи — на први поглед апстрактни логички концепти — имају своје друштвено-економске аспекте. Ако је пораст ефективне тражње предуслов за већу производњу, запосленост и инвестиције, тада кејнсијански концепти склоности штедњи и потрошњи — који показују да је склоност штедњи мања, а склоност потрошњи већа у нижим доходним групама (радничка класа) — објективно воде потреби за прерасподјелом националног дохотка у корист радничке класе и других група са ниским дохоцима.

Веома важни друштвено-економски аспекти и утицаји везани су за различите мјере економске политике у односу на запосленост и стабилизацију.

Утицаји експанзионистичке монетарне и кредитне политике, која има за циљ смањење незапослености и повећање нивоа производње, погоднији су за приватно предузетнички капиталистички систем. Наиме, повећавајући агрегатну ефективну тражњу, ова политика повећава капиталистичку производњу, инвестиције, профите и запосленост, али не мијења постојећу структуру производње и запослености и — што је важније — не сужава приватни капиталистички сектор привреде.

Фискална политика са обје своје компоненте има радикалније друштвено-економске елементе. Политика опорезивања може да врши, својим експанзионистичким и рестриктивним формама, прогресивним опорезивањем, важне друштвено-економске утицаје на прерасподјелу националног дохотка на различите класе у капиталистичким земљама.

Капиталистичка класа и њени апологети не подржавају пореску политику због ефеката у домену расподјеле и због слабљења капиталистичких подстицаја. Овај други аргумент се често истиче. Због тога се предност даје монетарно-кредитној и антицикличној политици.

Друштвено-економски аспекти и посљедице су дубље у случају друге компоненте фискалне политике, наиме у случају политике јавних расхода, којој су Кејнс и рани кејнзијански писци посвећивали много пажње. Политика јавних расхода није хомогена. Исто важи за њене друштвено-економске аспекте и посљедице. Оне су једне врсте када се капиталистичка влада, употребљавајући ову политику, ангажује у организацији или прошири-

вању своје сопствене производње, тј. јавног, друштвеног сектора производње, а друге врсте када она ову политику користи у виду набавки, остављајући производњу приватном сектору.

Обје ове врсте политике јавних расхода могле би да буду по својој садржини различите. Исто важи за друштвено-економске аспекте и посљедице. Неке би могле да буду прогресивне, друге управо супротно и веома опасне по свјетски мир.

Ако се политика јавних расхода користи у облику директног ангажовања капиталистичке државе у производњи, путем јавних радова, проширивања јавног сектора економске активности, тада она сужава домен приватног капиталистичког сектора привреде, који је деценијама био светиња и није смио да се дира. Капиталистички кругови и њихови апологети сматрају ову врсту кејнсијанске политике јавних расхода веома опасним прецеданом, средством за постепено увођење колективног — неки од њих радије кажу: социјалистичког — система производње.

Међутим, у оквиру ове двије врсте политике јавних расхода — оне која се темељи на производњи и оне која се заснива на набавкама — друштвене посљедице су потпуно различите, у зависности од тога како се јавна новчана средства троше. Она се могу трошити претежно: (а) за циљеве благостања — изградњу школа, болница, станова, аутострада, путева, електричних централа, комуналија, позоришта, јавног саобраћаја; или (б) за наоружање и потребе хладног и правог рата.

У другом случају друштвене и политичке посљедице су комплексније: ако капиталистичка држава није власник фабрика оружја, ако влада само купује оружје од приватних корпорација, које производе оружје и све што је са њиме повезано, што је случај у САД. То важи нарочито за ситуацију када је држава подребена великим монополистичким корпорацијама, као што је то рекао Галбрајт у својој бесједи као предсједник Америчког економског удружења. Поред крупних социјалних и политичких посљедица, у овоме случају могао би да буде угрожен чак и свјетски мир.

Друштвено-економски аспекти и посљедице постоје и у неокејнсијанској политици доходака и цијена, којом треба да се обузда инфлација, која се у посљедње вријеме јавља прије него што је капиталистичка привреда остварила пуну запосленост људских и других фактора производње. Главни циљ политике доходака и цијена јесте да се повеже пораст најамнина радничке класе и профита капиталиста са порастом продуктивности — на више или мање административан начин. Да будемо прецизнији, циљ се састоји у томе да најамнине радника и профити расту спорије него продуктивност рада.

Многи грађански економисти и капиталистички кругови сматрају синдикале једино одговорним за такозвану трошковну инфлацију. Радничке синдикати, које подржавају неки напредни економисти, доказују да захтјеви за порастом најамнина о-

бично слиједе пораст реалних трошкова живота, да раст номиналних најамнина по правилу заостаје за растом реалних најамнина и порастом капиталистичких профита.

Политику доходака и цијена оптужују обје стране. Расправља се о томе да ли ова политика погодује радничким најамницама или профитима капиталиста и да ли је пораст најамнина или профита узрок или посљедица трошковне инфлације.

Друштвено-економски аспекти антиинфлационе економске политике насупрот административним цијенама (одређеним од стране великих корпорација) очигледни су.

Потпуно другачије друштвено-економске компоненте могу се наћи у анализи и економској политици повезаној с концепцијом Филипсове криве и са становиштима да се пуна запосленост не може постићи без одређеног нивоа инфлације, односно да је нулта инфлација могућа само по цијену високе незапослености.

Друштвено-економски елементи и посљедице постоје у читавом низу уграђених стабилизатора (прогресивно опорезивање везано за ниво дохотка, дугорочна политика акција и штедње у акционарским предузећима, накнада незапосленим радницима, помоћ сељацима итд.).

Друштвено-економски аспекти видљиви су и у такозваној политици радне снаге, којом треба да се сузбијају тзв. „депови“ незапослености (путем трансфера радне снаге, промјене квалификационе структуре итд.).

Три главна циља кејнсијанске макроекономске анализе — ниво укупне производње, запосленост и стабилност цијена — од изузетног су друштвено-економског значаја. Реализација три главна задатка кејнсијанске макроекономске политике — висока стопа економске активности, пуна запосленост без инфлације — повлачи важне друштвено-економске посљедице. Неостварење ових циљева, а нарочито незапосленост, могло би да зада капиталистичком систему дубоке социјалне и политичке тешкоће.

Битно питање, са веома озбиљним друштвеним посљедицама, јесте да ли савремена неокејнсијанска макроекономска анализа и њена економска политика могу да ријеше — и у којој мјери — три главна проблема — стопу раста привреде, незапосленост и инфлацију. Њена способност да боље изврши први задатак — стопу раста привреде — веома је важна за дугорочне перспективе капитализма и за конкуренцију два свјетска система — социјализма и капитализма.

Извршење овог првог задатка је по својој природи тијесно повезано са рјешењем проблема запослености, будући да привредни раст и запосленост сачињавају двије стране процеса истог смјера, али не увијек и истог интензитета. Мјере економске политике су стога углавном исте. У посебним случајевима оне би се могле примјењивати са различитим интензитетом, на при-

мјер да би се ријешо проблем „уских грла“ у производњи или „депова“ незапослености.

Проблем незапослености везан је за најрадикалније и најопасније друштвене и политичке посљедице у капитализму. Савремена радничка класа са високим степеном организације у оквиру синдиката и колективног уговарања у развијеним капиталистичким земљама, са својим лабуристичким, социјалистичким, социјалдемократским и комунистичким партијама, са много вишим нивоом образовања (због обавезног основног образовања у многим капиталистичким земљама) не би дуже толерисала масовну незапосленост.

Проблем незапослености могао би се рјешавати на више или мање задовољавајући начин захваљујући кејнсијанској анализи. Ако не путем монетарно-кредитне и пореске политике, он би се могао рјешавати различитим мјерама политике јавних расхода. Управо овдје лежи опасност по свјетски мир. Ако је улога монополистичких и војноиндустријских комплекса пресудна, тада се политика јавних расхода може користити не на сектору благостања (за изградњу школа, станова, болница, позоришта, друмова, за јавни саобраћај и тако даље), већ за индустрију наоружања. Томе онда слиједи политика хладног рата па и пракса малих ратова.

Показало се да је данас веома тешко ријешити проблем инфлације ако се не жели да смањи ниво запослености. А то је оно што ниједна капиталистичка влада углавном не смије да чини.

Ми можемо да говоримо о кризи или чак о слому некејнсијанске макроекономске политике што се тиче истовременог постизања пуне запослености без инфлације. То кажу многи западни економисти који су — или које ми називамо — буржоаски економисти. Проблем се не састоји у томе да је немогуће ријешити питање инфлације помоћу одговарајућих мјера посткејнсијанске макроекономске политике. Овим мјерама могла би да се оконча инфлација сваке врсте. Међутим, до сада оне нијесу могле да зауставе инфлацију нити да је умање а да при томе истовремено не угрозе ниво запослености. Ово је теоријска, практична и друштвена дилема.

Што се тиче инфлације, морамо да будемо свјесни негативних ефеката које она има на биланс плаћања. Поред тога, она утиче у знатној мјери на расподјелу. При томе је њен утицај различит за различите класе и друштвене структуре капиталистичког друштва, у зависности од врсте дохотка што га примају. Међутим, све док инфлација не постане галомирајућа, она друштвено и политички неће бити тако опасна за капиталистички систем. Наиме, стални раст цијена прати пораст најамнина и плата (иако са извјесним закашњењем) захваљујући организованим напором много утицајније савремене радничке класе у капи-

талистичким земљама, која ово постиже колективним уговарањем, штрајковима и томе слично.⁸

III

Класификација трендова у савременој економској мисли и еволуцији појединих њених дјелова морала би, поред осталог, да има у виду сљедећих неколико момената.

Прво. На развој економске мисли утиче у највећој могућој мјери развој производних снага. Па ипак се класификација, односно етапе у развоју економске мисли не могу везивати само за поједине степене развоја производних снага.

Друго. Прошло је вријеме стварања свеобухватних економско-теоријских система. То је било могуће прије двјеста, сто или осамдесетак година, углавном негдје до почетка овог вијека, када је укупна економска литература била ограничена, када се мали број људи бавио економском науком.

У старом вијеку, баш због ниског степена развоја науке, један Аристотел је могао да постигне највише домете у више наука. Још само прије два вијека било је могуће једном Кенеју да у својој 60-тој години напусти медицину и почне да се бави економским питањима и да себи обезбиди мјесто у историји економске мисли.

Све до краја XIX вијека, па и до првог свјетског рата, ниво и домен економске науке дозвољавали су да познатији економисти постигну високе домете у свим областима економске науке и да дају своје системе економске теорије, тј. да у једном повезаном виду обраде и научно уопште све проблеме економске науке свога доба.

Послије првог свјетског рата наовамо, посљедњих нешто више од пола вијека, ниво економске мисли захтијева специјализацију, тј. подјелу рада, ако се хоће постићи врхунски домети. Стога се углавном студије и књиге сада посвећују појединачним проблемима или групи блиских проблема.

Умјесто свеобухватних економско-теоријских система, уопштавају се достигнућа великог броја аутора у појединим областима у форми уџбеника. А ти уџбеници дају синтетични систем економске теорије у цјелини: и макроекономски и микроекономски дио савремене економске анализе.

Треће. У том развоју и подјели рада поједини дјелови економске науке се претварају у посебне науке. Отуда је и било природно очекивати да се из комплекса истраживања економис-

⁸ Више о томе речено је у неким од наших радова, нарочито у књизи *Производња, запосленост и стабилизација — савремена макро-економска анализа*, Институт за економска истраживања и „Савремена администрација“, Београд 1968.

та од прије сто и више година, који је у себи обухватао: (а) економску, али и (б) социолошку и (в) историјску анализу, почну да издвајају као посебне науке: социологија и историја, односно економска историја. Да се издвоји социолошка анализа утицали су, наравно, и други разлози.

Наш циљ не би смио да буде да оспоравамо самосталност тим наукама у истраживањима — социолошким и привредно-историјским — истих проблема којима се бави и економска анализа. Наш циљ би морао да буде:

прво, да не извлачимо економске проблеме ван оквира социјалног и историјског, да будемо свјесни социјалног, тј. социолошког и историјског карактера проблема које ми као економисти изучавамо;

друго, да водимо рачуна о резултатима и достигнућима социолошких и историјских анализа;

треће, да приступимо интердисциплинарним и трандисциплинарним анализама истих проблема, нарочито у оквиру тако блиских наука као што су економија, социологија и економска историја, а не да социологији и привредној историји одузимамо њихове аспекте и секторе анализе, да оспоравамо самосталан карактер њихове анализе и њихову самосталност као наука.

Четврто. Економски проблеми по правилу имају своје социјалне аспекте. Неки више, неки мање, једни директно, други индиректно, а неки у домену посљедица. Поједини су, пак, веома јако социјално наглашени.

Неки проблеми и подручја анализе су више чисто економски, више неутрални и не морају да буду везани за економску политику. На примјер, проблематика формирања цијена, анализа тржишта, понуде и тражње, и сл. Задатак економске науке на овим подручјима јесте прије свега да открије и утврди законе који дјелују независно од воље људи.

Неки, пак, проблеми имају јако наглашене социјално-економске аспекте и везани су за економску политику. На примјер, макроекономски проблеми: привредни раст, запосленост и инфлација.

Неки проблеми су, међутим, чисто социјално-економског карактера. На примјер, анализа друштвено-економских система у цјелини и њихово функционисање: анализа савременог капитализма, социјализма и њихових видова, компаративна анализа тих система, конвергенција система и слично.

Те моменте треба обавезно имати у виду и када се жели говорити о два тренда у развоју буржоаске политичке економије — логично-апстрактном и социјално-економском.

IV

Овдје је потребно дати неке опште напомене о карактеру наше критике и о критичкој анализи савремене немарксистичке економске мисли. Поставља се питање: како марксистички економисти испуњавају свој задатак на овоме пољу, да ли можемо да будемо задовољни досадашњим достигнућима и да ли напредујемо у приступу и закључцима?

Ми морамо да ријешимо ову дилему не само на ријечима већ и у нашој пракси, у писаним радовима. Неке, не много охрабрујуће тенденције у нашим радовима и начин на који се разматрају ови проблеми траже најприје одговор на питање: шта је главни задатак савремених марксистичких економиста, који је основни циљ научних скупова посвећених разматрању савремене „буржоаске политичке економије“?

Нема сумње да је један од задатака марксистичких економиста да бране чистоту марксистичке теорије и да указују на апологетику савремених буржоаских економских концепција, да их подвргавају озбиљној критици, разобличавајући при томе њихову идеолошку садржину и ефекте.

Радови а и реферати и дискусије на научним скуповима показују да марксистички економисти извршавају своје обавезе у овим областима: настоје да бране чистоту марксистичке теорије и раскринкавају и критикују апологетику буржоаске економске мисли. То је добро, важно и потребно.

Међутим, ово је само један дио задатака марксистичких економиста који се баве анализом немарксистичке економске мисли. И то лакши дио. Други дио наших задатака и све већих обавеза, тежи и веома хитан, јесте развијање, обогаћивање, проширивање савремене марксистичке економске анализе, чувајући при томе основне принципе Марксове економске теорије. Ово због тога што марксизам није колекција догми.

Постоје само два главна начина на која се то може учинити. Прво, помоћу анализе реалних проблема савремене привреде и привредних система капиталистичког, социјалистичког и мјешовитих система.

Други веома важан и неопходан начин на који се марксистичка економска теорија може креативно развијати и обогаћивати јесте прецизна, детаљна, свестрана, објективна и критичка анализа цијеле савремене буржоаске и друге немарксистичке економске мисли и концепција.

Због тога морамо да имамо диференциран приступ различитим концепцијама и разним немарксистичким економистима. Један приступ треба имати према стварно буржоаским концепцијама, апологетским, политички обојеним или прикривеним капиталистичким, антисоцијалистичким и антимарксистичким концепцијама. Други приступ, који мора да буде више аналитички

и критички, али, наравно, тананији, детаљнији и прецизнији, треба имати према концепцијама других немарксистичких економиста. Неопходно би било веома конкретно утврђивати који су доприноси ових економиста прихватљиви у потпуности, а који захтијевају одговарајуће и какве корекције и допуне.

Није довољно само рећи — како се често чини у радовима, рефератима и дискусијама — да има корисних рјешења или доприноса у неким радовима немарксистичких економиста. Морамо да будемо веома прецизни и конкретни. Потребно је анализирати свако рјешење, сваки појединачни допринос који није антимарксистички, као год и оне који захтијевају неке корекције прије него што би их могла прихватити савремена марксистичка теорија.

У извршавању овог веома важног задатка морао би се слиједити примјер и став самога Маркса. Он је анализирао критички, али веома прецизно и у свим детаљима, све економске радове својих претходника и савременика и укључио у свој економско-теоријски систем — или директно или након корекција — многа драгоцјена, научно заснована рјешења, прије свега она која су дали класици.

Разумије се да је лакше и мање ризично не бавити се разрабањем и детаљном анализом концепата и доприноса других немарксистичких економиста. Лакше је рећи да је након Рикарда сва немарксистичка економска мисао постала апологетска. Тако је било углавном за Марксова живота. То је важило, такође, у току неколико каснијих деценија. Међутим, то не важи за последњих четрдесетак година, нарочито за кејнсијанску и неокејнсијанску макроекономску анализу. Немарксистичка економска мисао не би могла више да извршава ни свој идеолошки и политички задатак када би била само апологетска. Она сада мора да врши и многе објективне анализе ради економске политике савремених капиталистичких држава. А економска политика, без обзира на лична осјећања аутора, постиже, поред осталог, и дугорочни циљ очувања и продужавања приватно-капиталистичког друштвено-економског система.

Детаљна, дубока анализа сваке концепције као задатак марксистичких економиста, постаје све више неопходна због веома великог броја либералних, антимонополистички усмјерених, прогресивних економиста из академских кругова и чак антикапиталистички настројених и радикалних, нових „лијевих“ и других економиста. На неке од њих утицао је Маркс, неки имају промарксистичку и просоцијалистичку оријентацију.

За ове економисте и њихове радове мора се имати друкчији приступ — аналитички и критички. Била би недопустива грешка ако их не бисмо разликовали од правих буржоаских, прокапиталистичких, промонополистички настројених, антисоцијалистичких економиста и њихових теоријских концепција.

На овоме пољу треба слиједити Лењинов приступ и тактику: проширити антикапиталистички, у овом случају теоријски фронт, стицати више савезника против монополског капитализма, наравно, уз очување чистоте основних марксистичких теоријских принципа.

Овом историјски важном задатку мора се приступити ради сталног развијања марксистичке економске теорије и ради бржег и лакшег економског развитка социјалистичких привреда.

Овај задатак нарочито је значајан сада када немарксистичка економска мисао доживљава кризу, када многи западни економисти из универзитетских кругова, веома утицајни, нападају неке опште постулате и претпоставке западне академске економске анализе прихватане деценијама. Тако је главни уводни реферат на недавно одржаном годишњем скупу Америчког економског удружења, што га је поднијела прогресивни енглески економиста (који је под утицајем Маркса) Џоана Робинсон, под насловом „Друга криза економске теорије“, био „примљен од стране многобројних слушаљца са одушевљењем“. У њему аутор, као што смо дјелимично видјели, указује на „беспомоћност немарксистичке економске теорије да се ухвати укоштац са неким проблемима од највећег савременог значаја“.

Након тог реферата западни економисти из академских кругова написали су велики број критичких чланака, у којима се разматра стање савремене неокласичне и некејнсијанске економске анализе. Многи чланци критикују разне социјалне и економске аспекте и проблеме савременог капитализма. Неке од њих написали су радикални економисти. Тако је Галбрајт, у поменутом говору, као председник Америчког економског удружења, оспоравао и оштро критиковао неке од главних претпоставки неокласичне и некејнсијанске економске анализе у погледу монопола и капиталистичке државне моћи, истичући при томе, између осталог, да ове неокласичне претпоставке, које се налазе у свим западним уџбеницима економије, више не важе, да је суверенитет потрошача и грађана илузија, да се њоме фалсификује реалност и да служи интересима и улози крупних монопола, као и да је капиталистичка држава управо подређена монополској моћи.

Дужност савремених марксистичких економиста била би да детаљно анализирају, подржавају и одају одговарајуће признање овим и свим сличним антимонополским, а нарочито антикапиталистичким концепцијама и економистима. Требало би да подржавају нову друштвено-економску оријентацију у савременој економској мисли, прогресивне и радикалне антимонополистичке и антикапиталистичке концепције, помажући им, истовремено, да савладају недостатке или неодговарајуће ставове и да их више приближе стварном марксистичком тумачењу и приступу.

На тај начин би се проширивала и обогаћивала савремена марксистичка економска теорија. Она би се тако учинила релевантнијом за анализу савременог капитализма и кориснијом и примјенљивијом за социјалистичку изградњу привреде и њен развој. На тај начин би се проширивао и јачао теоријски фронт против главних непријатеља социјализма и марксистичке економске теорије, наиме против монополске моћи и апологетике и идеологије стварних буржоаских економских концепција и закључака. На тај начин би се подржавала историјска борба између два свјетска система: борба социјализма против капитализма.

У том смислу би требало да буду усмјерени научни напори савремених марксистичких економиста.

Branislav Šoškic

QUELQUES QUESTIONS DE LA PENSEE ECONOMIQUE CONTEMPORAINE

R é s u m é

La théorie contemporaine académique d'économie, à l'Ouest est en crise. Il y a eu plusieurs de ces crises. Dans l'histoire la plus récente, la crise la plus grave a été celle des années 30. La théorie de micro-économie traditionnelle en vigueur jusqu'à cette époque ne pouvait plus fournir de réponse adéquate aux problèmes économiques les plus difficiles de cette époque — la dépression et le chômage.

La théorie de macro-économie de Keynesian qui représentait l'abandon des hypothèses principales et des analyses économiques dans ce domaine de cette époque, représentait une sortie particulière de cette profonde crise. En prouvant que le chômage peut (outre les mesures d'une politique d'expansion monétaire-créditive et une politique d'allègement fiscal) se réduire par l'augmentation des dépenses publiques, la théorie de Keynesian néglige la structure des dépenses publiques.

Ceci a provoqué une orientation des dépenses publiques avant tout vers l'industrie de guerre et d'armement au lieu d'une orientation vers l'augmentation du niveau de vie de la société. L'autre aspect de la crise se reflète dans le manque de solutions théoriques adéquates dans le domaine de répartition du revenu national.

Les aspects socio-économiques, soit explicites ou implicites se trouvent également dans la théorie de macroéconomie traditionnelle. Ils se trouvent encore en plus grand nombre dans l'analyse macro-économique de Keynesian et surtout dans l'économie politique basée sur celle-ci. Ses trois problèmes principaux — récession, chômage et inflation — ne sont ni de loin

sociallement neutres, comme le sont du reste certains problèmes en micro-économie.

La crise contemporaine de l'analyse et de l'économie politique dans la période postérieure à la théorie de Keynesian, se reflète dans l'effort apporté à trouver les possibilités de parvenir en même temps à atteindre un plein emploi sans inflation. Les problèmes ainsi només »stag-flation«
présentent un dilemme particulièrement grave, en théorie, dans la pratique et dans la société.

En ce qui concerne la classification du développement de la pensée économique, elle ne peut être liée qu'à certaines étapes du développement des forces de production.

Le temps des systèmes économiques et théoriques universels est en grande partie dépassé. Le niveau de développement de la pensée économique contemporaine exige un partage du travail et la spécialisation si on veut atteindre des résultats optimaux. Dans un tel développement et un tel partage du travail, certaines parties de la science d'économie deviennent elles-mêmes des sciences.

C'est ainsi le cas avec l'analyse sociologique et historique par rapport à l'analyse économique. Les problèmes économiques ne devraient pas sortir de leur cadre social et historique. Dans l'analyse des problèmes économiques, on doit tenir compte des résultats obtenus dans l'analyse sociologique et historique. Cependant on ne peut nier l'indépendance des sciences sociologiques, économiques et historiques ainsi que leurs recherches se rapportant aux mêmes problèmes que ceux dont s'occupe la science économique.

Les problèmes économiques ont en principe leur propre aspect social. Certains plus, certains moins, les uns directement, les autres indirectement, et certains dans le domaine des conséquences. Certains problèmes économiques sont plus neutres et les autres moins, les uns sont davantage liés à l'économie politique et les autres le sont moins.

La tâche de la pensée économique marxiste ne consiste pas uniquement à défendre la pureté de la théorie marxiste et à montrer les conceptions non-marxistes contemporaines avec leur apologie et leurs critiques. La tâche particulièrement importante qui lui revient consiste à développer enrichir, et à élargir le domaine de l'analyse marxiste contemporaine. Ceci peut être atteint de deux manières complémentaires, en premier par l'analyse des nouveaux problèmes contemporains, des systèmes économiques capitalistes, socialistes, et autres systèmes économiques, et en second par l'analyse détaillée complète, critique et objective de toutes les pe pensée économique non-marxiste surtout contemporaine.